

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון רמ"ב, תשפ"ד

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

צרעות בחור שקדחו למזגן

(מאמר המשך משבוע שעבר)

לחלץ מפיה את שורש הבהלה: שתי צרעות ענקיות ומטילות אימה פלשו בבת אחת לחדר השירות. "חלילה, שאף אחד לא יעז להתקרב, מי יודע מה הן מסוגלות לעולל". הזהירה כמי שאוחזת את נשמתה בידה. כמובן, עד לסילוק המפלצות על ידי איש מקצוע, אין היא והן דרים בכפיפה אחת. הודיעה בקול נחרץ, אין צירה וצרעה יכולות להשתכן בבית אחד בשלווה, ועל כן צורך דחוף הוא להיפטר מן הצרה הצרורה.

אב המשפחה, צוריאל עמרמי, הוזעק במהרה להתייעצות דחופה כדת מה לעשות. לאחר דיון קצר וממצה הוסכם בכובד ראש כי שתי צרעות לא באות במקרה למקום אחד, וברי הדבר שלא יועיל לסלקן פעם אחת מן הבית, וודאי השתכנו להן וגם התנחלו בחור כלשהוא באזור, ועד מהרה ישובו להבעית את בני הבית. אל לנו לנסות לחסל אותן, כי מי יודע איזו להקה של צרעות תגיע לקחת את נקמתן.

בלאט ניגש צוריאל לאיזור הסכנה, הציץ היכן שהציץ וראה מה שראה, והבין את אשר לפניו: ישנו חור בעומק של כחמישה ס"מ בכותל הבנין מבחוץ, שם איזו הצרעות מושב להם וקוננו את קינן. הוא לכשעצמו חשש לטפל במפגע באופן עצמאי ומיהר להזמין מדביר מקצועי שנטל בשכרו 700 שקלים על פינוי הקן, פיזור

כהרגלו מימים ימימה. זה היה אחד הדברים שהעכירו את מצב רוחו, והאיצו בו לקום ולעשות מעשה.

ביום מן הימים גם הבליחה בו תובנה מעציבה. היה זה לאחר תקופה ממושכת בה ילדיו הנשואים נעדרו משולחן השבת, בעוד שבימים עברו היה מוקף בשתילי זיתים ועמוס בצהלות נכדים, והנה בשלהי הקיץ קלט פתאום שלאורך רוב שבתות הקיץ לא פקדו הללו את ביתו, בתירוצים ותואנות שונות. כאשר סיבה זו הצטרפה לקודמתה ומשחש כי כלו כל הקיציץ, החליט סוף סוף להתקין מזגן חדש בסלון הבית, וליהודים היתה הרווחה.

שבועות ספורים לאחר התקנת המזגן והשבת מצב ומשב הרוח בבית משפחת אטיאס, בבית השכנים הסמוך מעבר לקיר, בו חיו בשלווה ובנחת משפחת עמרמי, שעה בה היו עסוקים בני הבית איש איש בענייניו, נשמעה לפתע זעקת 'הצילו!' מצמררת מפי אם המשפחה, הגברת צירה עמרמי. בחרדה עמוקה אצו רצו הכל לכיוון החדר ממנו בקעה קריאת ההצלה הדחופה, ובטרם הספיקו להגיע למקור ההתרחשות, הקדימה הגברת ונמלטה מחדר השירות הסמוך למרפסת, בעודה ממשיכה לזעוק בבהלה. בני המשפחה הקיפו את הגברת בנסיון להבין על מה המהומה, עד שהצליחו

שבוע שעבר הבאנו את השאלה שנשאלה בבית הדין, עם סיפור המעשה, ותחילת הדיון והמשא ומתן ההלכתי, השבוע נמשיך ונסיים את היוצא להלכה ממה שנפסק בבית הדין, ונזכיר בקצרה שוב את דבר המעשה.

עם ההתחממות הגלובאלית של כדור הארץ והמאמצים להתגבר על התחזיות השחורות של המומחים והפרופסורים, מוועידות אקלים רהבתניות ובזבזניות ועד העלאות מיסים על מוצרי חד פעמי, חש יפתח אטיאס שאם אינו יכול לתרום את חלקו לצמצום ההתחממות בכדור, לכל הפחות בביתו הצנוע הלוהט עליו לדאוג לצנן את החום, רכש איפוא יפתח מזגן חדש, מתוצרת איכותית ומובילה, ומני אז השתנו חייו לבלי היכר.

עד כה, בשבתו בסלון ביתו לא זמן רב חלף עד שהחלו לבצבץ טיפות זיעה על פדחתו והתקבצו יחדיו לנחלי מים ניגרים. המאווררים שגדשו את המרחב כמעט ולא הועילו, גם לא צירופם של נפנופים קדחתניים במטפחות שונות ומגוונות. שלא לדבר על סעודות השבת משעת הגשת המרק או החמין בימי הקיץ הלוהטים, אלו גרמו ליפתח לזרז בעל כרחו את תהליך הגשת המנות ולקצר בזמירות ופרפראות חכמה על פרשת השבוע

הדברה קלה, וסתימת המאורה הקטנה בסיליקון. וכך שב הכל על מקמו בשלום.

אלא שצוריאל היה סקרן לדעת מנין נפער חור כזה בקיר החיצוני של הבנין. הוא שהכיר כל פינה וכל סדק בבנין העתיק, לא ידע על קיומו של החור. באסיפת ועד הבית הבאה שכינס צוריאל בביתו, התברר לצוריאל מנין צץ לו החור החדש: כאשר התקין יפתח שכנו את המזגן החדש לביתו למזל טוב, קדח חור לצורך השחלת הצינורות ממנוע המזגן אל המזגן עצמו, אלא שלאחר קדיחת כחמישה ס"מ נתקל בקורת בטון עבה, אותה לא הצליח לחדור. משכך נטש את החור הראשון ופנה לחצוב נקב חדש מתחת לקורה המדוברת.

פנה צוריאל עמרמי בדרישה ברורה ליפתח שכנו הותיק: עליך לשלם לי את סכום העלות של המדביר, בסך 700 שקלים. יפתח לא השתכנע במהרה להוציא מכיסו את הסכום. לדבריו, לא היה כל דופי בפעילותו, שכן כל המעוניין להתקין מזגן מחורר את כותל הבנין, וכן היא דרך השותפות. ובכלל, שמא עליו לטעון כנגד המתקין שלא אטם את החור כנדרש, אך ממנו, יפתח, לא יוכל לגבות את הנזק. ומתוך שבאו לברר את הדברים, בקשו הם לברר כדת של תורה, לא רק אם מחויב לשלם על ההדברה והאיטום, אלא האם בכלל לכתחילה היה חייב יפתח מצידו לאטום את החור ולהרחיק את המפגע.

ד. נזק בשטח המשותף

נזק שנעשה על ידי קינון הצרעות כאמור לא ניתן אמנם להגדירו כגירי דיליה של המזיק, וממילא מצד העושה בתוך שלו הרי ההלכה היא כרבי יוסי שעל הנזיק להרחיק את עצמו, אלא שמכל מקום יש סיבה אחרת לחייב את המזיק לסלק את הנזק, והיינו מצד מה שהנידון כאן עוסק בשטח המשותף למזיק ולניזק.

כלל גדול העמיד הנתיבות המשפט (סימן קנה ס"ק יח) לבאר את יסוד ושורש החילוק שבין חיובי ארבעה אבות נזיקין מן התורה לבין הרחקות נזיקין שהניזק מוצא את עצמו אחראי לשמור את עצמו מההיזקות. וכתב

שגדר חיוב התורה הוא כאשר יכול בעל הדבר להחזיק את הדבר המזיק ברשותו ובשמירה שלא יזיק, אזי התורה מחייבת אותו לשמור את המזיק, ומי שלא שומר כראוי חייב לשלם את הנזק. ואילו בתשמישים של המזיק לשאת בנזק יהיה המזיק מוגבל ברשותו ומנוע מלהשתמש באותו תשמיש, בזה אם אין הנזק מגיע בגירי דיליה, לא ניתן להגבילו בכך, כי ההגבלה היא עקירת אפשרות השימוש המותרת לו, ולכן חכמים קבעו שבהם על הנזיק להרחיק את עצמו.

כך גם כתב החזון איש (כבא בתרא סימן יד ס"ק יד) להגדיר את מי שעושה בתוך שלו תשמישים הנהוגים להשתמש בהם, כי כך טבע העולם ששכנים נפגעים זה מזה כי הרבה מהתשמישים מכניסים פעולה ופגיעה חוץ מגבולם, ועל זה קניינו של כל אחד מתחילה, לכן על הנזיק להרחיק עצמו, ואם אינו מתרחק נחשב הנזיק כנכנס ברשות המזיק ואיהו דאזיק לנפשיה.

מבואר איפוא, כי

רשאי אדם לעשות בתוך שלו תשמיש הראוי לעשותו, ולא מנעוהו בכך חכמים אף אם נגרם בכך נזק לשכניו.

אמנם כלל זה יש לאומרו רק כאשר הוא עושה תשמישים אלו בתוך שלו, על זה נכון ומובן שלא ניתן למנוע בעדו מלהשתמש בקניינו כל עוד שנזק אינו ישירות וככל ההגדרות של גירי דיליה. אבל כאשר מדובר בשטח משותף השייך למזיק ולניזק גם יחד, כמו בנידון המדובר, שאות חור שנעשה עבור המזגן, נעשה בתוך הכותל החיצוני שנחשב לשטח משותף, [אף הכותל שהוא כנגד ביתו, נחשב לשטח משותף בהתאם למנהג המדינה], אף אם משתמש תשמיש כדרך שראוי להשתמש ועושה ברשות, אין הוא רשאי בכך להזיק את חברו, שהרי גם כאשר הוא עושה ברשות, איילולא שעל הנזיק להרחיק את עצמו הרי היה חייב

לסלק את הנזק, ומעתה בכותל ובחצר השותפים הרשות ביד הנזיק להכריח את המזיק לסלק את ההיזק מהשטח המשותף שביניהם, מאחר וגם לניזק יש חלק בו, ודומה הדבר למזיק בתוך חצר הנזיק, שם וודאי לא נאמר הכלל שעל הנזיק להרחיק את עצמו.

כך גם העלינו לגבי בנייה בחצר השותפים (בתשובה בעניין התנגדות השכנים לבנייה), שלמרות שהשטח המשותף נועד לחלוקה ובנייה, מכל מקום כל שיש נזק על ידי הבנייה, אף בדברים שעל פי הלכות נזקי שכנים הנזק אינו ממשי ולא ניתן למנוע, מכל מקום הלכות שותפים בקרקע יכול לעכב בעדו מלבנות בחלקו עד שיתחייב לסלק את הנזק. ואם כי לגבי

ויש להוסיף עוד מה שכתב הריצב"א (הגהות מיימוניות שכנים פרק י הלכה ה), שגם רבי יוסי שאמר שעל הנזיק להרחיק את עצמו היינו דווקא כאשר ההרחקה תמנע מהמזיק שימוש עיקרי בביתו, שאין למזיק להפסיד שימושי ביתו וחצרו, אבל באופן שאין נמנע מהמזיק תשמיש משמעותי של ביתו וחצירו גם לרבי יוסי חייב המזיק להרחיק את עצמו

בנייה עתידית, יש מצבים שאפשר לכפות על השכן את הבנייה מצד זה שעל דעת כן נשתתפו מלכתחילה, עם כל זה לגבי קני צרעות, ברור שלא נשתתפו על דעת כן שהשותף יקדח חורים מיותרים המביאים למגורי צרעות ומיני שרצים טורדניים. כך שלגבי הותרת חור פעור בקיר החיצוני, שאינו עומד בשום קריטריון של תשמיש ראוי, בוודאי לא התירו לו חכמים כפי שהתירו את השימוש הראוי בתוך שלו.

ה. פרצה בין שכנים

אמנם גם מצד דיני שכנים, מלבד האמור לעיל שאסור גם לגרום נזק, מצאנו עוד מקור לחייב את יפתח לסלק את הנזק, על פי מה שהביא הבית יוסף (סימן קנה מחודשות ד) בשם תשובת הגאונים אודות שתי חצרות סמוכות

בגוף ובממון בתיקון וסילוק המפגע, בוודאי יכול השכן לדרוש ממנו לסלק את הנזק שעשה לחינם.

וזה דבר המשפט

• העושה בתוך שלו וגורם היזק לחבירו, על הניזק להרחיק את עצמו, אם לא שהנזק נגרם ב'גירי דיליה' של המזיק. אמנם מצד מידת חסידות חייב כל מזיק להרחיק את הנזק, גם במקום שההלכה היא שעל הניזק להרחיק את עצמו ומעיקר הדין אין עליו חיוב לסלק את הנזק.

• הנידון שלפנינו אינו נחשב 'גירי דיליה', שהרי הנזק לא נעשה בידיים, וגם לא נעשה מיד, וגם שאין מציאות החור מזמינה בדרך כלל נזק, ולכן מצד גירי דיליה לא ניתן לחייבו להדביר את הצרעות ולסתום את החור.

• אלא שבחצר השותפים, לא יכול המזיק השותף להתגונן בטענה שעל הניזק להרחיק את עצמו, מאחר שאף הניזק שותף באותה חצר ונעשה כמזיק בחצר הניזק, ולכן יכול הניזק לדרוש ממנו לסלק את הנזק. בפרט אם הנזק נוצר בטעות ואין בו כל תועלת.

• כמו כן, פרצה שנעשית בין שכנים ועל ידה נהיה נזק, אף שפטור על הנזק מטעם שאין זה 'גירי דיליה', מכל מקום חייב לסתום הפרצה ולתקן את הנזק. ולכן בסיפור שהיה לפנינו חייב להרחיק את הנזק.

• ועוד מצאנו בפוסקים, שכל מה שעל הניזק להרחיק את עצמו, דווקא כאשר ההרחקה של המזיק תמנע ממנו שימוש עיקרי של ביתו וחצירו, אבל בנידון שלנו אין למזיק כל תועלת בחור לכולי עלמא על המזיק להרחיק את עצמו.

נראה שבחצר פרטית על בעל החצר לבדו מוטל להרחיק את הנזק, ואפילו שבעל החצר החרבה והבית הפרוץ אינו נהנה כעת מהרחקת הגנבים, הרי סוף סוף החורבה עתידה להיבנות וגם הוא ינהנה.

לפי זה, כל שכן בנידון דידן, אחר שעשה מעשה בידיים ופרץ את החור שמחמתו באות הצרעות, יש לחייבו לתקן מה שקלקל, אף אם לא יהיה חייב על הנזקים שנגרמים בשל כך.

ו. הרחקה במזיק שלא בדרך שימוש ויש להוסיף עוד מה שכתב הריצב"א (הגהות מיימוניות שכנים

פרק י הלכה ה), שגם רבי יוסי שאמר שעל הניזק להרחיק את עצמו היינו דווקא כאשר ההרחקה תמנע מהמזיק שימוש עיקרי בביתו, שאין למזיק להפסיד שימושי ביתו וחצרו, אבל באופן שאין נמנע מהמזיק תשמיש משמעותי של ביתו וחצירו גם לרבי יוסי חייב המזיק להרחיק את עצמו. והביא ראיה לדבריו

מלשון התוספתא (ב"ב פ"א הל' יב) רבי יוסי מתיר שלא ניתנו

שדות אלא לנטיעה ואין למנוע ממנו את נטיעת האילן. ובשו"ת רדב"ז (ח"א סימן תקנא) פסק על פי דבריו.

ולפי זה כל שכן בחור פרוץ שהוא בבחינת 'לאו עכברא גנב אלא חורא גנב', שאין בו שום תועלת ממשית למי שקדח החור, כי אם עצלות גרידא

שהאחת חרבה ופרוצה, וגנבים באים דרך החצר הפרוצה לחצר האחרת, שהדין הוא שבעל החצר הטובה כופה על בעל החרבה לגדור. והבית יוסף עצמו תמה על כך שהרי אין כאן 'גירי דיליה' ומדוע מחויב בעל החרבה לבנות גדר. ולהלכה הביא הרמ"א (סימן קנה סעיף מד) את ב' השיטות לגבי שני שכנים הדרים ביחד וביתו של אחד נפרץ ועל ידי זה באים גנבים לבית השני, ותבע בעל הבית המתוקן את בעל הבית הפרוץ לגדור את ביתו או למוכרו לאחרים שיגדרו, וכתב הרמ"א שדעת הטור בשם הרמ"ה

כך גם כתב החזון איש (בבא בתרא סימן יד ס"ק יד) להגדיר את מי שעושה בתוך שלו תשמישים הנהוגים להשתמש בהם, כי כך טבע העולם ששכנים נפגעים זה מזה כי הרבה מהתשמישים מכניסים פעולה ופגיעה חוץ מגבולם, ועל זה קניינו של כל אחד מתחילה, לכן על הניזק להרחיק עצמו, ואם אינו מתרחק נחשב הניזק כנכנס ברשות המזיק ואיהו דאזיק לנפשיה

שחייב בעל הפרוץ לתקן את הנזק, ודעת הבית יוסף שאין זה גירי דיליה ופטור.

והנה החזון איש (בבא בתרא סימן א סק"ג) תמה על השיטה הפוטרת מלגדור, שאפילו אם אין כאן נזק של גירי דיליה, זה נכון כדי שלא לחייבו לשלם את הנזק, אך מכל מקום עיקר הדין אמת שחייב לגדור, על דרך מה שמצינו שכופים את בני העיר לבנות חומה, וכן כופים על בניית בית שער ודלת לחצר כדי שלא יבוא נזק של ראייה מבני המבוי, ואם כופים משום היזק ראייה כל שכן שכופים משום היזק גנבים, ואע"פ שכל החיובים הללו נאמרו בהרחקת הנזקים בשותפות,

